

הכלכלה כגורם המגביר את כושר התמרון של איראן

משה אפרת

בשנת התקציב 2014-2015 חודשה הצמיחה הכללית הריאלית של איראן, לאחר שנתיים של נסיגה שנבעה מן הסנקציות החריפות שהוטלו עליה. כתוצאה מכך והודות למדיניותו הסוציאלית, הצליח המשטר למנוע שחיקה משמעותית ברמת החיים של השכבות הרחבות, ותסיסה חברתית משמעותית. שלושה גורמים עיקריים תרמו למפנה הכלכלי ולחידוש הצמיחה הריאלית: העלייה בכלל ההשקעה הגולמית במשק, חרף הירידה בהשקעה הציבורית והודות לעלייה בהשקעה הפרטית; העלייה המרשימה ביצוא שלא־מנפט וניצול הסכמים של סחר חליפין (ברטר), שהבטיחו את מימון היבוא העיקרי הדרוש למשק ולחברה. התפתחות זו משקפת עתה את המפנה האסטרטגי שחל במצבו של המשטר – חיזוק מבפנים (חברתי וכלכלי) והעצמת כושר התמרון בשיחות הגרעין. ככל שחולף הזמן, הגורם הכלכלי מעצים את כושר התמרון האיראני בשיחות הגרעין עם המעצמות, ולא מחליש אותן.

מילות מפתח: כלכלת איראן, סנקציות, נפט, שיחות הגרעין, רוחאני

מבוא

בתום למעלה משנה של שיחות הגרעין, לא הצליחו איראן והמעצמות להגיע בג'נבה ליותר מאשר הסכם ביניים מוגבל (תוכנית פעולה משותפת – JPOA). על כן החליטו הצדדים בנובמבר 2014 להאריך את השיחות בשישה חודשים עד 30 ביוני 2015, ותקופה זו לוותה בהזרמת 700 מיליון דולר לחודש לאיראן, שהופשרו מעתודותיה המוקפאות של איראן במערב.

ד"ר משה אפרת, לשעבר ראש ענף כלכלי באמ"ן/מחקר ועמית בכיר בבית הספר לכלכלה ולמדע המדינה של לונדון (L.S.E.).

לא ברור מה היה המניע העיקרי לנכונות האיראנית לקיים דו־שיח משמעותי עם המערב, לאחר עשור של דיונים עקרים עם המעצמות בסוגיית הגרעין. אפשרות אחת היא התדרדרות המצב הכלכלי בשנת התקציב 2012–2013, והחשש שהמשך משטר הסנקציות יחמיר את נסיגתה הכלכלית של איראן שתלווה בתסיסה חברתית – התפתחות שתסכן את עצם קיומו של המשטר. לחלופין, ההסבר נעוץ בהתאוששות המשק בשנת התקציב 2013–2014 וחידוש הצמיחה הריאלית ב־2014–2015, על פי הערכת קרן המטבע הבינלאומית.¹ התפתחויות אלו יוצרות מצב אסטרטגי חדש, המעצים בצורה משמעותית את כושר התמרון האיראני. על כן יכול היה הנשיא רוחאני להביע את נכונותו להביא לשיפור היחסים עם המערב, ולמזער את נכונותה של טהראן לויתורים משמעותיים בתוכנית הגרעין שלה.

בכל מקרה, חשוב להדגיש כי מדיניותה הכלכלית־אסטרטגית של איראן נגזרת בראש ובראשונה מתוכנית "כלכלת ההתנגדות" בת 24 הסעיפים, שהוכתבה על ידי המנהיג העליון חמינאי עוד בקיץ 2010 (עקב הטלת חרם או הגבלת יצוא הבנזין לאיראן). חמינאי ורוחאני מדגישים שוב ושוב את נחישותם ליישומה של תוכנית זו.² לפיכך, לדעת גורמים פוליטיים מהסיעות הפוליטיות העיקריות (ובראשם יושב־ראש ה'מג'לס' עלי לריג'אני, ויושב־ראש לשכת המסחר של טהראן, יחיא אל־איצחק), ובניגוד לדעה המקובלת מחוץ לאיראן, הסנקציות גרמו רק ל־20–30 אחוזים מהבעיות הכלכליות של איראן, כאשר רוב רובם של הקשיים נגרמו כתוצאה ממדיניותו המזוגגת של הנשיא הקודם, אחמדינג'אד.³ על כן מתמקד עתה ממשל רוחאני בשיקום המשק מ"ירושתו" של אחמדינג'אד. בכל מקרה, מדיניות "כלכלת ההתנגדות" תוסיף גם עתה לתת עדיפות לפיתוח ענפי המשק השונים (מלבד תחום הנפט), ותעמוד במרכז מדיניותו הכלכלית־אסטרטגית של ממשל רוחאני.

הפסדיה המצטברים העצומים של איראן בגלל הסנקציות

איראן ספגה במרוצת השנים לא רק הפסד כלכלי ישיר של 200 מיליארד דולר לפחות מאז החמרת הסנקציות ב־2012.⁴ חמור אף יותר, כתוצאה מהפסקת זרימת ההשקעות המערביות נמנע פיתוח הפוטנציאל העצום של אוצרות הגז והנפט בעשר השנים האחרונות, מה שגרם גם אובדן הכנסות בהיקף של 600 מיליארד דולר (60 מיליארד דולר לשנה), ומנע את הגדלת תפוקת הנפט השנתית במיליון חביות ליום (ב־25 אחוזים).⁵

יוזכר כי במסגרת הסכמי שיחות הגרעין הוענקו לאיראן "הטבות" בהיקף מוצהר של כ־14 מיליארד דולר (מהם 9.8 מיליארד דולר בשנת 2014). אם אכן כלל הטבות אלה שיזרמו לאיראן במשך כשנה עד שנה וחצי הן כה משמעותיות למשק האיראני, האם פירושו של דבר כי "נזיד העדשים" הזה, בגובה כ־3–4 אחוזים

מכלל התקציב האיראני, היווה בפועל מקדמה חיונית שהולידה מהפך אסטרטגי במדיניות הגרעין של איראן? ספק רב.

המצב הכלכלי החמור כפי שהוא מוצג על ידי ארצות הברית

כל אחד מהצדדים – איראן והמעצמות ובראשן ארצות הברית – הציג את גרסתו לתיאור חומרת המצב של המשק האיראני המתדרדר. ארצות הברית הציגה תמונה מחמירה, שלפיה איראן נמצאה לכאורה על סף אסון כלכלי בשנת התקציב 2012–2013 – מצב המשתקף לא רק בירידה ריאלית של התוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) בשיעור של כ-6 אחוזים, אלא גם בירידה התלולה בשער החליפין של המטבע האיראני, ובאינפלציה בשיעור של 40 אחוזים. לפי הערכה זו, מצבה של איראן חמור במיוחד לנוכח המצור הפיננסי הבינלאומי, מאחר שבפועל ולכל היותר, הייתה לה גישה רק ל-20 מיליארד דולר (עתודות בזהב) מתוך 100 מיליארד דולר של כלל עתודותיה במטבע חוץ ובהב.⁶

ירושת אחמדינג'אד: אינדיקטורים מקרו-כלכליים חיוביים יותר מהצפוי, למרות החרפת הסנקציות ב-2012–2013

האם גרסאות אלה משקפות נכונה את המצב המקרו-כלכלי של איראן? קרן המטבע הבינלאומית מאפשרת להבהיר את התמונה, כפי שהיא משתקפת גם מהדוחות על איראן. מן הראוי להזכיר כי הסנקציות הכלכליות על איראן הוחרפו בצעדים חסרי תקדים בחודשים מארס–יולי 2012 (שנת התקציב האיראנית 2012–2013), ופגעו באופן משמעותי גם בקשרים הבנקאיים והפיננסיים, ביצוא נפט, בהובלה ימית ובביטוח מטענים בים של איראן. אולם חרף הירידה הניכרת בהשקעה הציבורית, לא חלה ירידה בכלל ההשקעה הגולמית השנתית, הודות לעלייה הניכרת בהשקעה הפרטית.⁷ יתר על כן, חרף ירידת ההכנסות מיצוא נפט נוצר גירעון תקציבי ממוצע נמוך מאחוז אחד מהתמ"ג, ועודף משמעותי בחשבון השוטרף במאזן התשלומים.⁸ אולם הישגיו הבולטים של ממשל אחמדינג'אד נבעו לא רק מנקיטת צעדים משמעותיים לעידוד פעילותו של המגזר הפרטי (ובפרט של העסקים הקטנים), אלא גם בזכות נחישותו להמשיך בביצוע רפורמה במדיניות הסובסידיות, השכר והסעד, שמנעה שחיקה משמעותית ברמת החיים של השכבות העממיות, ובזכות דבקתו בהמשך הענקת דמי אבטלה לתקופה הממושכת ביותר בעולם (עד 55 חודשים). נוסף לכך התבצעו מדי שנה העלאות שכר. גם רוחאני ממשיך במדיניות זו והכריז על העלאת שכר בשיעור של 17 אחוזים בשנת 2015 לכל עובדי המדינה.⁹ לרגל השנה הפרסית החדשה ("נורוז") מוענק מדי שנה מענק בגובה של למעלה מ-200 דולר לכל העובדים ברחבי המדינה (דהיינו, תוספת שנתית של 5 אחוזים לפחות למקבלי שכר מינימום).¹⁰ זאת, בנוסף למענק כספי חודשי של כ-25 דולר

לחודש נופש, כפיצוי על הקטנת הסובסידיות. צעדים מכריעים אלה לא רק מנעו פגיעה חמורה יותר במשק, הודות להגברת הפעילות הכלכלית במגזרי המשק השונים (פרט לתחום הנפט). הם גם מנעו התפרצות של תסיסה חברתית המונית שעלולה הייתה לא רק לזעזע את המשטר, אלא גם לאלצו להגיע בשלב מוקדם יותר לפשרה משמעותית בסוגיית הגרעין, שתביא לביטול הסנקציות.

הערכת הנשיא רוחאני ומחנהו הפוליטי

לעומת זאת, ידעו גם הנשיא החדש, חסן רוחאני, ותומכיו להדגיש במיוחד את המצב הכלכלי החמור שנוצר כתוצאה ממדיניותו של אחמדינג'אד, שגם למשק האיראני נסיגה ריאלית משמעותית וחמורה אף יותר מהמצב שנוצר בתקופת המלחמה הממושכת עם עיראק. יתרה מזאת, לדעתם, אחמדינג'אד גרם לא רק לנסיגה כלכלית ריאלית משמעותית ב־2012–2013 אלא גם רושש את קופת האוצר, שנותר בה סכום המכסה בקושי מחצית מהשכר החודשי של עובדי המדינה. חמור אף יותר, נטען כי אחמדינג'אד יצר חוב ממשלתי עצום לבנק המרכזי ולבנקים אחרים – למעלה מ־170 מיליארד דולר – וגירעון ניכר במאזן התשלומים.¹¹

ראשית ההתאוששות: מיתון הנסיגה הכלכלית

ב־2013–2014 וחידוש הצמיחה הריאלית ב־2014–2015

ראוי להדגיש כי בשני דוחות חצי־שנתיים שפרסמה קרן המטבע הבינלאומית, הן בשנת 2012 והן בשנת 2013 (לפני קיום שיחות הגרעין בג'נבה), העריכה הקרן כי בשנת התקציב 2013–2014 תחל ההתאוששות מוגבלת במשק האיראני, הודות לעליית כלל ההשקעה הגולמית מ־23.7 אחוזים מהתמ"ג ב־2012–2013 ל־25.7 אחוזים מהתמ"ג בשנת התקציב 2013–2014.¹² עלייה זו נבעה מן העלייה של ההשקעה הפרטית (הכוללת את החברות המופרטות, ציבוריות כפרטיות) תחת שלטונו של אחמדינג'אד, וחרף הירידה בהשקעה הציבורית (הממשלתית הממומנת מתקציב המדינה). התפתחות מיוחדת זו אפשרה בשנת התקציב 2013–2014 את חידוש הצמיחה של ענפי המשק השונים (ללא תחום הגז והנפט). מפנה משמעותי זה תרם לא רק למיתון הנסיגה הכלכלית ל־1.9 אחוזים מהתמ"ג ב־2013–2014 (לעומת 6.6 אחוזים בשנת 2012–2013), אלא היווה גם בסיס לחידוש הצמיחה הריאלית ב־3 אחוזים בשנת 2014–2015.¹³

בניגוד להצהרות מחנה רוחאני על ריקון קופת האוצר על ידי אחמדינג'אד, איראן לא רק סבלה מגירעון תקציבי נמוך (כ־2.2 אחוזים מהתמ"ג), אלא גם – הודות לעליית היצוא שלא־מנפט וצמצום מוגבל של היבוא – חוותה גידול בעודף במאזן התשלומים עד 28 מיליארד דולר.¹⁴

המשק האיראני בתום שנתיים להחרפת הסנקציות (21 במארס 2012 – 20 במארס 2014)

בפועל מתברר כי מנקודת מבט כלכלית-אסטרטגית – ובניגוד לתמונה האפוקליפטית המשתקפת הן מהמפרסם בארצות-הברית והן מדברי הנשיא רוחאני ותומכיו – הצליח המשק האיראני עד כה לא רק לספוג חלק מהבעיות הקשות שפקדו רבדים שונים במשק ובאוכלוסייה, אלא אף להקהות את השלכותיהן. כך למשל הבלטו האמריקאים את המצוקה הפיננסית האיראנית בקשריה הכלכליים החיצוניים, לנוכח ההערכה כי איראן יכולה לנצל בפועל רק 20 אחוזים (20 מיליארד דולר) מכלל עתודותיה במטבע חוץ ובזהב. נראה כי מדובר בעתודות של איראן בזהב משנת 2012, ובהתעלם ממאמצי הבלתי-נלאים של איראן מאז לרכישת זהב בדרכים שונות. כך למשל יבאה איראן דרך טורקיה והאמירויות זהב בכ-13 מיליארד דולר נוספים במחצית הראשונה של שנת 2013.¹⁵

לפיכך, אם אכן הייתה איראן מסוגלת להסתמך בפועל אך ורק על עתודותיה המוגבלות בזהב, כיצד הסכימו המעצמות, ובכללן ארצות-הברית, להתיר לה לחדש את הסחר בזהב במסגרת "ההקלות" שהוענקו לה בהסכם ג'נבה האחרון? מתברר עתה כי בשנתיים האחרונות הצליחה איראן להבטיח את מימון היבוא מחוץ למדינה כמעט ללא צורך לנצל את חלק הארי מהכנסותיה מיצוא נפט ו/או מעתודותיה במטבע חוץ ובזהב.

אמנם חלה ירידה משמעותית ביבוא – בכ-20 אחוזים בשנים 2012–2013 ו-2013–2014 לעומת המצב ערב הטלת הסנקציות, אבל עיקר הירידה ביבוא נובע מהירידה החדה ביבוא מותרות ומצמצום משמעותי ביבוא בניזין, שנמנע עקב הסנקציות, וכן הודות להגברת הייצור המקומי של תחליפי יבוא. מצד שני, חלה עלייה ניכרת ביצוא שלא-מנפט שכיסה לפחות כ-90 אחוזים מהיבוא השנתי הן בשנת 2013–2014 והן במשך 10 חודשים של 2014–2015 (21 במארס 2014 – 20 בינואר 2015), כאשר היצוא שלא-מנפט (המורכב בעיקר מגז, ממוצרים פטרוכימיים ומסחורות אחרות) הסתכם ב-46 מיליארד דולר, לעומת יבוא ב-48 מיליארד דולר.¹⁶ יתרה מזאת, הסכמי סחר החליפין השונים אפשרו לא רק לממן חלק מהיבוא (אם במחיר גבוה ו/או באיכות נמוכה), אלא גם היוו בפועל מקור למימון מפעלי פיתוח שונים באיראן במיליארדי דולרים, שבוצעו על ידי חברות מסין, מיפן ומהודו.¹⁷

ההטבות הכלכליות שהוענקו לאיראן בעטיין של שיחות הגרעין – היקפן הריאלי והשלכותיהן

כתוצאה מההקלות בסנקציות ובפרט ההקלות הנוגעות לסחר, להובלה ימית ולביטוח מטענים, ראויות לציון ההתפתחויות העיקריות הבאות:

- א. בשנת 2014 חלה עלייה ב־20 אחוזים לפחות ביצוא הנפט האיראני לסין, להודו, לדרום־קוריאה וליפן, שתרמה הכנסה נוספת של כ־10 מיליארד דולר.¹⁸
- ב. חלה עלייה ניכרת ביצוא הפטרוכימי שהכניס לאיראן 9 מיליארד דולר לפחות.¹⁹
- ג. יבוא חלקי רכב אפשר מוצא מהמשבר העמוק שבו הייתה נתונה תעשיית הרכב החשובה ביותר באיראן (התורמת 10 אחוזים מהתמ"ג), שהעסיקה בעבר 700 אלף איש. בשנת התקציב 2014–2015 היקף ייצור המכוניות לא רק גדל ב־50 אחוזים, אלא גם נקלטו מחדש בענף 200 אלף איש לפחות – כשלושים אחוזים מאלה שפוטרו עקב הסנקציות.²⁰
- ד. התרת יבוא מתכות שונות, ובפרט ברזל ופלדה, תורמת בעיקר ליציאתה מהמשבר של התעשייה, שנפגעה קשות מן הסנקציות. כתוצאה מכך עלה מדד הייצור התעשייתי ב־7 אחוזים במחצית הראשונה של שנת התקציב 2014–2015, לעומת ירידת המדד של 7 אחוזים לשנה במוצע, בשנים 2012–2013 ו־2013–2014.²¹
- ה. ככלל, ההתאוששות במשק אפשרה לאיראן להגדיל בצורה משמעותית את ניצול היתרות העומדות לזכותה בעיקר במדינות באסיה, במסגרת הסכמי סחר החליפין השונים – הן להגדלת היבוא והן למימון מפעלי פיתוח שונים. כך למשל, בשנת 2014 הסתכם היבוא האיראני מסין, לפי מקורות סיניים, בלמעלה מ־24 מיליארד דולר – עלייה ביותר מ־80 אחוזים לעומת היבוא בשנת 2013.²²
- ו. תמוהה במיוחד הסכמתן של המעצמות להתיר את יבוא הזהב, שמאפשר לאיראן לא רק להמיר לזהב חלק מכספי העודפים המסחריים שהצטברו מחוץ למדינה, אלא גם להגדיל ככל האפשר את עתודותיה בזהב. עתודות אלה מאפשרות לאיראן לממן חלק מהיבוא תוך עקיפת הקשיים הרבים הנערמים בפני הפעילות הפיננסית מחוץ לאיראן, אשר מונעים ממנה להשתמש בפיקדונותיה בדולרים ו/או באירו. למעשה, ההיקף הריאלי של כלל ההטבות הנובעות מן ההקלות בסנקציות הסתכם בשנת 2014 ב־30 מיליארד דולר (סכום המשתווה לעלייה בשליש בכלל היצוא השנתי האיראני). במילים אחרות, הטבות אלו גבוהות לפחות פי שלושה מההערכות המערביות שהוצהר עליהן עם חתימת הסכם ג'נבה בנובמבר 2013, וזאת אף בהתעלם מהפשרתם של למעלה מ־4 מיליארד דולר בשנת 2014 מהעתודות האיראניות המוקפאות במערב.²³ יתר על כן, הן אף סייעו לשיפור המצב הכלכלי תחת שלטונו של רוחאני.
- יצוין כי מאז 2012, קרן המטבע הבינלאומית והבנק העולמי העריכו ושבו העריכו מחדש בכל דוחותיהם על כלכלת המזרח התיכון כי הסנקציות יגרמו זעזועים משמעותיים למשק האיראני, שיסבול מנסיגה כלכלית ריאלית הן בשנת התקציב 2012–2013 והן ב־2013–2014. בניגוד לכך, הודגש בדוחות השונים של קרן המטבע (כולל הדוחות האחרונים מאוקטובר 2014 ומינואר 2015) כי בכל מקרה תחודש הצמיחה הכלכלית הריאלית בשנת התקציב 2014–2015.²⁴

שני התרחישים של קרן המטבע הבינלאומי לשנות התקציב 2015-2014 ו־2016-2015

קרן המטבע הבינלאומית בחנה באפריל 2014 (לפני הירידה החריפה במחירי הנפט ב־2015) את ההתפתחות המקרו־כלכלית הצפויה של איראן בשני תרחישים שונים, המכסים את התקופה מ־21 במאָרס 2014 עד ה־20 במאָרס 2016: התמדה במשטר הסנקציות, לפי המצב ששרר לפני הסכם ג'נה מנובמבר 2013, והסרה הדרגתית של הסנקציות בהמשך להקלות שכבר הוענקו לאיראן מאז הסכם נובמבר 2013.²⁵ להלן בקצרה עיקר הממצאים המקרו־כלכליים הצפויים לפי הערכת הקרן במשטר של המשך הסנקציות מצד אחד, ומנגד – מצב של הסרת הסנקציות בשנים 2014-2015 ו־2015-2016:

- א. התמ"ג יצמח ב־2-3 אחוזים לשנה בממוצע.
- ב. האינפלציה תהיה בשיעור של 20-23 אחוזים (בדומה לשיעורה הנוכחי).
- ג. הגירעון התקציבי לא יעלה על 2.5 אחוזים מהתמ"ג (בדומה לשיעור הגירעון הקיים במדינות רבות בעולם).
- ד. ייווצר עודף שנתי של 15 מיליארד דולר לפחות בחשבון השוטף במאזן התשלומים. ביסודו של דבר – ומנקודת מבט כלכלית־אסטרטגית – אין הבדל משמעותי בין שני התרחישים האלה עבור מדינה כאיראן, שאימצה בדבקות את מדיניות הגרעין שלה חרף ההפסדים הכלכליים העצומים שנגרמו לה לאורך כל השנים. השיפור הכלכלי מצד אחד, ומסקנות תרחישי קרן המטבע הבינלאומית לשנתיים הבאות מצד שני מגדילים באופן משמעותי את כושר התמרון של איראן, ומאפשרים לה "לגרור רגליים" בשיחות הגרעין, לרבות בשיחות המתוכננות.

הירידה החריפה במחירי הנפט לא תדרבן את איראן לחתום על הסכמים חדשים

ספק אם הירידה החריפה במחירי הנפט ב־2015 תדרבן את איראן להסכים לויתורים משמעותיים בתחום הגרעין. זאת, מאחר שכלל הכנסותיה מיצוא שלא־מנפט יכולות למעשה לממן את היבוא השנתי (בשנת התקציב 2014-2015 מימן היצוא שלא־מנפט למעלה מ־90 אחוזים מכלל היבוא השנתי).²⁶ יתרה מכך, במידת הצורך יכולה איראן להתגבר על בעיות מימון יבוא נוסף באמצעות ניצול חלק, לפחות, מיתרות הסחר העומדות לרשותה במדינות שונות, במסגרת הסכמי סחר החליפין ביניהן.

השלכות ומשמעויות אסטרטגיות עיקריות

מתברר כי חרף הטלת הסנקציות הכלכליות החמורות, איראן הצליחה בשנתיים האחרונות לא רק להתגבר על הקשיים הכלכליים העצומים שפקדו את המשק שלה, אלא גם למנוע התפרצות של תסיסה חברתית חריפה, שעלולה הייתה

לפגוע במשטר ואולי אף לסכן את עצם קיומו. יתרה מזאת, המשטר הצליח, חרף מדיניותו הכלכלית הכושלת של אחמדינג'אד שגרמה בזבוז משאבים לאומיים עצומים, לנקוט צעדים מגוונים שיאפשרו את חידוש הצמיחה הכלכלית הריאלית במשך השנתיים הבאות לפחות. יתר על כן, חשוב להדגיש כי תחזית קרן המטבע הבינלאומית לגבי כלכלת איראן מינואר 2015 מצביעה כמעט בכל האינדיקטורים הכלכליים העיקריים על שיפור משמעותי, בהשוואה להערכתה מאפריל 2014. התפתחות צפויה זו משקפת עתה מפנה אסטרטגי במצבו של המשטר, אשר לא רק מתחזק מבפנים מבחינה כלכלית וחברתית, אלא אף מעצים את כושר התמרון המדיני-אסטרטגי שלו בשיחות הגרעין. מפנה אסטרטגי זה מאפשר למשטר לדבוק במדיניות של סחבת בשיחות הגרעין – מצב שיאפשר לו לשמור לעצמו ובשליטתו הרבה יותר נכסים בתחום הגרעין מכפי שהמעצמות מתכוונות לאפשר לאיראן. במלים אחרות, מנקודת מבט אסטרטגית – ובניגוד להערכות המערביות – ככל שחולף הזמן, הגורם הכלכלי מעצים את כושר התמרון האיראני בשיחות הגרעין, ולא מחליש אותו.

הערות

- .1 IMF, "Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia," January 21, 2015, Table 1.
- .2 Alireza Ramezani, "Iran's 'Resistance Economy' Confronted Setbacks," *al-Monitor*, January 31, 2014.
- .3 Eskandar Sadeghi-Boroujerdi, "Sanctioning Iran: Implications and Consequences," Oxford Research Group, October 9, 2012.
- .4 "Treasury's Cohen to Senate on Iran's Nuclear Program, Sanctions," Department of Treasury, Washington, January 21, 2015.
- .5 Dean A. Rosa and Gary Clyde Hufbauer, "Normalization of Economic Relations: Consequences for Iran's Economy and the United States," prepared for the National Foreign Trade Council, November 21, 2008, pp. 3, 16, 34.
- .6 Mark Dubowitz, "Negotiations on Iran's Nuclear Program," Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, Foundation for Defense of Democracies, February 4, 2014, p. 3.
- .7 IMF, "Islamic Republic of Iran: 2014 Article IV Consultation – Staff Report No 14/93," p. 36.
- .8 IMF, "Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia," January 21, 2015, tables 17 and 20.
- .9 Payvand Iran News, February 19, 2015.
- .10 Iranian Labour News Agency (ILNA), February 5, 2015.
- .11 *Tehran Times*, Mehr News Agency, July 31, 2013.
- .12 IMF, "Islamic Republic of Iran: 2014 Article IV Consultation – Staff Report No 14/93," p. 36..
- .13 Ibid.

- IMF, Regional Economic Outlook, Middle East and Central Asia," January 21, 2015, .14
Table 20.
- Jamie Dettmer, "Turkey and Iran Accused Of Oil-For-Cash Sanctions Scheme," .15
The Daily Beast, December 28, 2013.
- Dubowitz, op.cit. .16
- Iran, Central Bank, Annual Review 1392 (2013/2014) p. 73. .17
- Azer News, "Iran's Oil Exports Higher than Estimates," January 19, 2015; Mehr News .18
Agency, "Iran Oil Export to Asia Increases by 19.8%," January 31, 2015.
- Mehr News Agency, February 24, 2014 and January 26, 2015; ILNA, February 23, .19
2015.
- Al-Bawaba*, February 26, 2015. .20
- Economic Times* and Fars News Agency, January 16, 30, 2015. .21
- ILNA, February 13, 2015, and Radio Zamaneh, July 21, 2013. .22
- Central Bank of Iran, Economic Trends, No.77, Second Quarter 1393(2014/2015), .23
p. 3.
- Fars News Agency, January 4, 2015. .24
- Paul Domjan et al," Sanctions Relief: What Did Iran Get?" Roubini, July 18, 2014, .25
p. 8.
- IMF, "Islamic Republic of Iran," pp. 45, 46. .26